

III.

ИЗВѢСТІЯ

НА

ВАРНЕНСКОТО АРХЕОЛОГИЧЕСКО
ДРУЖЕСТВО.

(СЪ ДВА ПЛАНА).

ВАРНА.

Печатница „Зора“ на Д. Костакевъ.

1910.

VI.

Девненскитѣ извори.

Съобщава Х. К. Шкорпилъ.

Подъ това заглавие почваме да обнародваме въ „Извѣстията“ материали за изучване девненскитѣ извори, които, както Глава Панега (въ Луковитско¹⁾), сж една благодать за нашата страна.

I. Главнитѣ извори въ Девня сж шесть, а именно: 1) *Халкалията* (Кара Дипсисъ), 2) *Башъ Гьозъ* (*Игрекъ*), 3) *Дипсизъ*, 4) *Ада*, 5) *Дели душка* и 6) *Хавузъ*. Първитѣ два се намиратъ до политѣ на върха Голѣмъ кайракъ. Изворнитѣ води образуватъ три вади, — срѣдня, лѣва и дѣсна; тѣ се съединяватъ близу до моста, който се намира на държавното шосе Варна—Шуменъ. Срѣдната вада се образува отъ малката рѣчица Хамамъ дере (Карахюсеинско дере), Халкалията, Башъ-Гьозъ и Ада. Съединената Хамамъ дере и Халкалията минаватъ прѣзъ воденицата на братя Мирчеви; тука водното количество (литри въ секунда) възлиза на 240 и теоретическата енергия въ конски сили на 13·4²⁾. На Башъ Гьозъ се намира тепавицата на Ив. Георгиевъ и Ат. Златевъ; водното количество възлиза на 32, а силата на 1·3. Вадата отъ казанитѣ извори и отъ Хамамъ дере, усилены още съ други малки изворчета, минава прѣзъ Козлуджанската вакуфска воденица, гдѣто водното количество възлиза на 437, а силата на 15·1.

¹⁾ J. Krasské zjevy v Bulharsku. Списанията на чехската академия. Praha 1895. H. a K. Skorpil. — Les pertes des eaux et les sources de la Bulgarie. Schcorpil. Paris 1898. — Х. К. Шкорпилъ. Кражски явления. Пловдивъ, 1900.

²⁾ Изчисленията сж направени отъ инженеръ Иосифъ Ивановъ въ 1907 г. Горнитѣ свѣдѣния за количеството и силата на водата, по поискване на арх-то дружество, събщи Министерството на Търговията и Земледѣлието (отдѣление на водитѣ съ № 3027 отъ 31.XII.1908 г.).

Вадата, усиленa съ водата на двѣ изворчета (Куртъ-бей), достига до ютовата фабрика (съ турбина); количеството възлиза на 611, а силата на 14·3. Като се усили вадата съ изворчето „Сютлю“ и съ половина отъ водата на Адата, достига до воденицата на Д. К. Поповъ (съ турбина), гдѣто количеството на водата възлиза на 812, а силата на 19. Напослѣдъкъ е присъединена къмъ вадата втората половина на „Адата“, която има количество 607, а сила 13·0. По-долу отъ казаната воденица вадата минава прѣзъ воденицата „Хисара“ на А. Люцкановъ, гдѣто количеството възлиза на 960, а силата на 15·0. Сега е усилено количеството и силата ѝ съ втората половина на Адата.

Дѣсната вада зима началото си отъ главния изворъ *Дипсизъ*, който образува два голѣми басейна (горенъ и доленъ). Между двата басейна се намира воденицата на Т. Стефановъ (сега на кредитното дружество); водното количество възлиза на 781, а силата на 35·5. Подъ долния басейнъ се намира воденицата на бр. Чирпанлиевъ, въ която количеството е сжщо, а силата възлиза на 12·3.

На съединенитѣ срѣдня и лѣва вада се намира втора воденица на А. Люцкановъ, съ 1700 и 27·4¹⁾.

Лѣвата вада събира водитѣ на Дели Душка и на Хавуза. Водата на първия минава прѣзъ воденицата на Н. Т. Тжп-тжклията (сега тука е единъ клонъ на ютовата фабрика съ турбина); водното количество е 490, а силата — 26·4. Водата отъ Хавуза минава прѣзъ воденицата на Ив. Михайловъ, съ 114 и 5·6. Вадата минава послѣ прѣзъ воденицитѣ на К. Димитровъ П. Ивановъ и Козлуджанската вакуфска²⁾ и се събира до моста съ двѣтѣ съединени вади (срѣдната и дѣсна).

Общо водно количество на описанитѣ извори възлиза на 2804 литри въ секунда³⁾ и енергията (теоретическа) на 233·2 конски сили.

¹⁾ Сега е увеличена съ прибирането на втората половина на „Адата.“

²⁾ Прѣди присъединяването на втората половина на Адата къмъ срѣдната вада, водата ѝ се съединявала съ лѣвата вада. Тогава водното количество на първата и втора воденици възлизало на 1000, силата на първата на 21 6, а на втората 13·3.

³⁾ А. Иширковъ (Девненскитѣ извори. Годишникъ на Софийския университетъ. II. 1905—1906, стр. 245) казва, че тритѣ вади носятъ 3670 кубически метра вода въ секунда.

II. *Водата на девненските извори е варовита.* Варовитото вещество се съсирва отъ нея въ видъ на шуплестъ камъкъ (бигоръ); това се вижда много добръ по стѣнитъ на водоскока между горния и долния басейнъ на Дипсиза. Веществото се съсирва и по воденичните колела въ видъ на кора, на която повърхността има много извити гънки, та прилича много на повърхността на голѣмия мозъкъ у човѣка.

По колелата на Чирпанлиевата и Д. К. Попова воденици се е образувала въ продължение на 12 години кора, която има дебелина 20 мм., значи, всѣка година се съсирва пластъ на дебелина 1·066 мм. Състава на кората отъ първата воденица е слѣдния:

1.	Калциенъ карбонатъ ($CaCO_3$)	92·6600%
2.	Магнезиенъ карбонатъ ($MgCO_3$)	1·2975%
3.	Желѣзенъ и алуминиенъ триокись (Fe_2O_3 , Al_2O_3)	0·6255%
4.	Вода	0·3851%
5.	Органически вещества	3·8168%
6.	Силициенъ двуокись (SiO_2)	1·1868%

Всичко 99·9717%

Отъ анализа, който билъ произведенъ въ химическо-микроскопическия институтъ въ Лухачовице (Моравия) се вижда, че водата съдържа най-много калциенъ карбонатъ.

Този, както и магнезиевия карбонатъ, се съсирватъ отъ бикарбонати. При скачане изворната вода прѣзъ воденичните колела, отдѣля се отъ бикарбонатитъ една частъ отъ вжглевия двуокись, та се съсирватъ карбонатитъ. Види се, че и при самото извиране се отдѣля вече вжглевия двуокись, който изкача отъ дъното на изворитъ въ видъ на мѣхурчета. В. Тепляковъ, който посѣтилъ изворитъ прѣзъ 1829 г., спо-

менува за излизането на мѣхурчета¹⁾. Дали има въ тѣхъ само чистъ вжглеливъ двуокисъ или не, остава за изслѣдване. Възможно е, че двуокиса е размѣсенъ съ метанъ и съ слѣди отъ сѣроводородъ. Когато врѣмето е тихо, усѣща се до изворитѣ много слабъ дѣхъ на сѣроводородъ.

¹⁾ Стр. 142 на „Письма изъ Болгаріи“ (Москва 1833). Ето какво друго говори Тепляковъ за изворитѣ: „Увѣряють, что вода сія врачевала многіе тяжкіе недуги, дѣйствуя подобно минеральной на больныхъ, вѣрившихся ея цѣлительному могуществу. Ето сказаніе должно быть не безъ нѣкотораго правдоподобія, судя по теплой температурѣ воды и пузырькамъ, вскакивающимъ на поверхности ключа, который самъ собою бьетъ почти на аршинъ вверхъ посреди одного изъ рукавовъ рѣки, не вдалекѣ отъ сего мѣста. За всѣмъ тѣмъ въ химизмѣ воды, ни вкусъ, ни обоняніе не ощущаютъ частицъ минеральныхъ.“